

KİTABXANALARDA SÜNİ İNTELLEKT TEKNOLOGİYALARININ TƏTBİQİNİN NÜMUNƏLƏRİ VƏ PERSPEKTİVLƏRİ

Aytac Nazim qızı Şahmarova

*BDU İnformasiya və sənəd menecmenti fakültəsi,
magistrant*

*Zahid Xəlilov küç. 23
aytacshah@mail.ru*

Açar sözlər: *süni intellekt, müasir kitabxana texnologiyaları, kitabxana prosesləri, virtual köməkçilər, rəqəmsal resurslar*

Ключевые слова: *искусственный интеллект, современные библиотечные технологии, библиотечные процессы, виртуальные помощники, цифровые ресурсы*

Keywords: *artificial intelligence, modern library technologies, library processes, virtual assistants, digital resources*

Xülasə: Məqalədə Süni intellekt texnologiyalarının kitabxanalarda tətbiqinin perspektivləri araşdırılmışdır. Bu texnologiyalar kitabxanaların da inkişafından yan keçməmiş, onun təşkilinə yeni-yeni istiqamətlər gətirmişdir.

Резюме: В статье рассматриваются перспективы применения технологий искусственного интеллекта в библиотеках. Эти технологии не обошли стороной и развитие библиотек, привнеся новые направления в их организацию.

Summary: The article examines the prospects for the application of artificial intelligence technologies in libraries. These technologies have not bypassed the development of libraries, bringing new directions to their organization.

Kompüter-telekommunikasiya texnologiyasının yaranması və sürətli inkişafı cəmiyyət həyatında köklü dəyişikliklərə səbəb olaraq cəmiyyətin sosial institutlarının inkişafını zəruri edən yeni sosial sifarişlər doğurur. Bu sosial sifarişlərdən biri də kitabxanaların kompüterləşdirilməsidir [1].

Müasir dövrdə kitabxana-informasiya müəssisələrində İKT-nin tətbiqi günün əsas tələblərindən biri kimi çıxış etməkdədir. Bütün fəaliyyət sahələrində olduğu kimi kitabxana sektorunda da süni zəka texnologiyasının tətbiq edilməsi zərurət halına çevrilmişdir.

Kitabxanalarda texnoloji proseslərin avtomatlaşdırılması, müasir dövrün tələblərinə uyğun olaraq, süni zəka texnologiyalarının tətbiqi ilə daha səmərəli hala gətirilə bilər. Bu yanaşma, kitabxana xidmətlərinin keyfiyyətini artırmaqla yanaşı, resursların daha optimal istifadəsinə də imkan tanıyır. Süni zəka, məlumatların işlənməsi, analiz edilməsi və təqdimatı sahələrində müxtəlif tətbiq imkanları təqdim edir.

Ümumilikdə qeyd edə bilərik ki, süni zəka texnologiyasının kitabxana-informasiya mühitində tətbiqi nəticəsində aşağıdakı müsbət irəliləyişlər özünü qabarıq şəkildə biruzə verir:

- İnformasiyanın əlçatanlığının optimallaşdırılması;
- Oxucuların informasiyaya olan tələbatının dəqiq aparılması;
- Zaman və məkan məhdudiyyəti olmadan daimi informativ xidmətin göstərilməsi;
- İnsan əməyi olmadan avtomatlaşdırılmış texnikaların operativ şəkildə xidmət göstərməsi;
- Elektron informasiyaların məhv olma ehtimalının ənənəvi resurslara nisbətən az olması;
- Mobil tətbiqlər vasitəsilə dünyanın istənilən ölkəsindən kitabxanaların elektron məlumat bazasına daxil olmaq və onların fondunda olan ədəbiyyatlarla elektron şəkildə tanış olmaq imkanının əldə edilməsi [2].

Bütün bu deyilənləri nəzərə alaraq qeyd etməliyik ki, ən müasir informasiya texnologiyalarının tətbiqi kitabxanalara informasiyalaşdırmanın daha düzgün, operativ, elmi yanaşma əsasında həyata keçirilməsini yeni formada təmin edəcək.

Süni zəka texnologiyaları müasir rəqəmsal resursların yaradılması prosesində inqilabi dəyişikliklərə səbəb olur. Rəqəmsal resurslar, kitabxanalar, arxivlər və digər informasiya mərkəzləri üçün əhəmiyyətli məlumat bazalarıdır. Bu resursların yaradılması, təşkil edilməsi və təqdim edilməsi süni zəka vasitəsilə daha sürətli, effektiv və istifadəçi dostu şəkildə həyata keçirilə bilər. Süni zəka texnologiyaları, məlumatların avtomatik analizi, təsnifatı və axtarışı kimi bir çox funksiyaları yerinə yetirmək qabiliyyətinə malikdir. Bu metodikalar, məlumatların daha dəqiq şəkildə təşkil edilməsinə və istifadəçilərin ehtiyaclarına uyğun resursların yaradılmasına imkan tanıyır.

Süni intellekt həm kitabxananın texniki məsələlərində, həm də oxuculara xidmət sahələrində faydalıdır. Texniki xidmətlərdə o, Big Data və Text Data Mining kimi süni intellekt alətlərinin tətbiqi vasitəsilə kitabxana kolleksiyası metadatasının, istifadəçilərin məlumatlarının və istifadə olunan kitabxana informasiya resurslarının statistikasının idarə edilməsini və inkişafını təkmilləşdirir. Tədricən süni intellekt alətlərinin oxuculara göstərilən xidmətlərdə də tətbiqi (nümunənin tanınması, Chatbotlar və robototexnika) müşahidə olunmuşdur. İnnovativ süni intellekt texnologiyalarının köməyi ilə kitabxanalar müxtəlif təşkilat və qurumlarla tərəfdaşlıq və əməkdaşlıq edə bilər ki, bu da kitabxanalara öz vizyonlarına və missiyasına nail olmağa, öyrənmə təcrübələrini maksimum dərəcədə artırmağa və uğur göstəricilərinə nail olmağa kömək edəcək.

Daxili proseslərə aid olan texnoloji proseslər, kitabxana işçilərinin gündəlik iş yükünü azaltmaqla yanaşı, istifadəçilərə də daha yaxşı xidmət göstərilməsinə imkan tanıyır. Məsələn, kitabların mütəmadi olaraq qeydiyyatı, dövriyyəsi və inventarizasiyası üçün avtomatlaşdırılmış sistemlərdən istifadə olunur. Eyni zamanda, müştəri sorğularına cavab vermək üçün chatbotlar və virtual köməkçilər tətbiq edilir. Bu avtomatlaşdırma, yalnız əməliyyatları sürətləndirmir, həm də səhv riskini azaldır, məlumatların dəqiqliyini artırır və müştəri məmnuniyyətini yüksəldir. Nəticədə, kitabxanalar müasir informasiya mərkəzlərinə çevrilərək, istifadəçilərə daha yaxşı və daha sürətli xidmət təqdim edə bilər [3].

Chatbotlar və virtual köməkçilər vasitəsilə müştəri sorğularına sürətli cavab vermək, istifadəçilərə istədikləri məlumatları tapmaqda kömək etmək mümkündür. Bu, həm də kitabxana işçilərinin iş yükünü azaldır [3].

Süni intellekt texnologiyaları həmçinin kitabxanalara istifadəçi davranışını və onların sorğularını təhlil etməyə imkan verir. Bu, tendensiyaları müəyyən etməyə, hansı materialların ən populyar olduğunu başa düşməyə və kitabxananın kolleksiyalarını və xidmətlərini oxucuların cari ehtiyaclarına uyğunlaşdırmağa imkan verir.

Kitabxanalarda süni zəka texnologiyalarının istifadəsi məlumatların idarə edilməsindən müştəri xidmətlərinə, kitabların idarə olunmasından statistik analitikaya qədər geniş bir spektrdə özünü göstərə bilər. Məsələn, süni zəka alqoritmləri vasitəsilə məlumatların təsnifatı və axtarışı avtomatlaşdırıla, müştəri sorğularına sürətli cavab verən chatbotlar yaradılaraq istifadəçilərə daha yaxşı xidmət göstərilə bilər. Bundan əlavə, avtomatlaşdırılmış sistemlər kitabların dövriyyəsini izləyə, itirilmiş və ya zədələnmiş kitabları aşkar edə bilər. Bu, kitabxananın mütəmadi olaraq yenilənməsinə və müştəri tələblərinə uyğunlaşdırılmasına kömək edir [4].

Azərbaycanda süni intellektin kitabxana proseslərinə inteqrasiyasına yönəlmiş pilot layihələr artıq həyata keçirilir. Bir sıra iri kitabxanalar rəqəmsal kataloqların yaradılması və avtomatlaşdırılmış məlumatların idarə edilməsi sistemlərinin tətbiqi üzrə işlərə başlayıb. Bu cür layihələr kitabxanaların işini müasirləşdirməklə yanaşı, onları daha geniş auditoriya, o cümlədən tələbələr, alimlər və tədqiqatçılar üçün daha əlçatan edir.

Ədəbiyyat

1. *Xələfov, A.A.* Kitabxanaların kompüterləşdirilməsinin əsasları [Mətn]: dərslik /A.Xələfov, A.Qurbanov.- Bakı, 2007.- 199 s.
2. *Qurbanov, A.İ.* Smart kitabxanalarda süni intellekt texnologiyasının tətbiqi // “Akademik kitabxanaların yeni fəaliyyət istiqamətləri” Beynəlxalq Elmi Konfransının Materialları,- Bakı,-1 noyabr 2023-cü il
3. *Rüstəmov,Ə., Mustafayeva, N.* “Respublika kitabxanalarında əsas proseslərin avtomatlaşdırılması”.- Bakı, Mədəni-maarif jurnalı 2010.-nöm-4.
4. <https://www.ibm.com/topics/natural-language-processing>